

TUDOMÁNYOS PUBLICZISZTIKA.

Spencer Herbert levele, melyet mi lapunk aegisének tekintünk, bámulatos rövidséggel és világossággal fejezi ki céljainkat és törekvéseinket azok előtt, kik az ő gondolatait ismerik és jártasak rendszerében, mely a letűnő század philosophiai örökségéből az egyedüli, mely tudományosan fegyelmezett gondolkodók világnézetének alapját képezheti.

Az egyedüli, mert nem subjectiv okoskodás eredménye, hanem a természettudományok örök eredményeiből levont inductiók és az evolutio mindent átfogó természettörvényéből következő deductiók alapján áll.

Tudományos publicisztikára törekszünk. A publicisztika a nemzeti tudat és akarat kiképzésének egyre fontosabb szerve, mert az *egész* társadalom hatékony közreműködését teszi lehetővé a társas ügyekben akkor, mikor a differentálódás általános folyamata következtében a társadalom ügyeinek intézését egy speciális szerv: a törvényhozás látja el.

Mert a közösség ama befolyása a törvényhozó szervre, melyet az a választási jog által gyakorol, a socialis organismus tudata és akarata kifejezésének akkor sem volna kielégítő eszköze, ha az általános szavazati jog intézménye megvalósítva volna.

Az emberi tökéletlenségek óriási tömegének közepette, az ön-fegyelem és az abstrahálás képességének minimalis foka mellett, mely az egyéni célokra vezető utak felismerésére is képtelen, nemhogy a közösségét volna képes meghatározni, nem is beszélve az immoralitas és törvénytelenység okozta eredményekről: aligha volna illusiónál egyéb föltételezni, hogy a parlamenti törvényhozó test a legfinomabb, legkiképzettebb és legfejlettebb nemzeti tudat és akarat szerve lehetne.

Ellenkezőleg a valóságban az gyakran még az átlagos érzelmi és intellectualis színvonalon is alul marad. A parlamentaris-

mus egyik legvégzetesebb hiánya ép az, hogy az emberi problémák legbonyolultabbikát, az összesség ügyeinek intézését, a törvényhozást oly szervre bízta, melyben a legfőbb előfeltétel hiányzik arra, hogy e feladatának megfelelhessen.

S szinte megdöbbentő (bár a dolgok jelen állása mellett érthető) hogy mikor a legalacsonyabb iparágak ellátását sem engedjük meg anélkül, hogy az illető e szakban való jártasságának bizonyítékát nem adta: épen csak a milliók sorsának és életének intézése az a tér, melyben mindenki kontárkodhatik, a kit a »nép bizalma« oda emelt. Az egyes *bizalma* a legszigorúbban vett magán ügyeiben nem menti meg az orvoskodó javasasszonyt a büntetőtörvény kellemetlenségeiből: a nép »bizalma« a maga bajainak orvoslását egy testület kezébe adja, mely bizonyára mindennel foglalkozott életében, csak a társadalom életének alaptörvényeivel nem.

»Emberök, — kiált fel Spencer, tovább fűzve e gondolatmenetet, — emberek, kik bebizonyították képességüket az üzleti speculatio terén, emberek, kik jól vadásznak és a vidékükön népszerűek, emberek, kik a bírósági termekben ügyességre tettek szert, hogy a rosszabb ügyet a jobbnak tüntessék fel, emberek, kik valamikor latin verseket írtak, vagy a görög istenek pajzán-ságaiban való jártasságukat kimutatták: egyesülnek abban a törekvésben, hogy nem létezővé tegyék amaz organikus viszonylatokat, melyeket millió évek fegyelme hozott létre ... Az egész vakok által megválasztott félvakok a teremtés foltozók feladatát veszik magukra.«

Ezért oly fontos a társadalom életében a publicisztika, mert a parlamentarismus nagy hibáinak némi correctivumát képezi. Nemcsak mint a parlament gyakran az átlagon alul maradt színvonalának felemelője, hanem úgy is mint az inkább mechanikai összetételű törvényhozó szerv irányítója.

Mert valójában a parlament a társadalmi tudat és *akarat* kifejezésének csak egyik szerve a sok között, egészen úgy a mint az egyén tudatának és akaratának nem egyedüli szerve és letéteményese az agy, hanem a kisebb-nagyobb ideg-csomópontok egész seregével együtt, azoktól függve és azokkal teljes kölcsönhatásban alkotja az öntudatot és annak működéseit.

Sőt tovább mehetünk az analógiával. Egészen úgy, a mint az agyban nincs semmi, a mit nem a száz meg száz idegingerek (eredetiek vagy átöröklöttek) lerakódott képzetei nyújtának, úgy a parlamenti szerv tudata is csak reservoirja a társadalmi

organismus öntudata milliárd ingereinek, melynek legkifejlettebb idegútjai a sajtó publicisztikai tevékenysége.

Épen azért joggal mondhattuk, hogy a választás ténye ahhoz a hatáshoz képest, melyet az organismus a sajtó útján fejt ki, a törvényhozó szervre csak alárendelt jelentőségű s ha az utóbbit physiologiainak nevezzük, akkor az első csak mechanikai. És ezt nem egy példa igazolja.

De előbb a fenti analógiából még egy utolsó párhuzamot kell levonnunk.

A mint az egyén akaratát gyakran bizonyos kevés idegszálak szerfölött erős rezgései szabják meg, daczára túlnyomó nagyszámú idegszálak gyöngébb rezgéseinek, úgy a társadalmi organismus akarata gyakran más lesz, mint az, a mi az akaratra delegált szervet vagy mondjuk magát az organismust alkotó egyesek akaratösszegének numerikus viszonylataiból következnek. Más szavakkal: a számszerű minoritás keresztülviszi akaratát a majoritással szemben. S itt nem az obstructio vagy más államcsíny esetét, hanem a dolgok rendes menetét értjük

Egész kétségtelen (Magyarország legújabb történetéből véve példát), hogy az egyházpolitikai törvényjavaslatok a képviselőházban, úgy, a hogy az a választás által megalakult, nem bírt számszerű többséggel, oly kevéssé, mint az országban egy általános népszavazat esetén ilyenre számíthatott volna.

Széchenyi reformjai, és mondhatjuk, hogy az esetek túlnyomó többségében minden korszakos reform a megvalósítás idejében nem rendelkezett a törvényhozó szerv tagjainak, mi több, gyakran a társadalmi organismust alkotó egyesek numerikus többségével sem. Abban az értelemben, hogy a döntéskor — ha a legális formák megtartattak és nem került forradalomra a dolog — az előállott numerikus többség már az organismusban végbemenő kölcsönhatások eredménye.

S így igen gyakran azok hozzák a törvényt, vezetik a társadalom átalakulását a legtöbb esetben, kik a törvényhozó szerv működésében nem folynak be közvetlenül.

És a sok ható erő között kétségtelenül első ezen a téren a publicisztika szerepe.

De nem ez az egyedüli szerepe. Csalódás és előítélet azt hinni, hogy a társadalmi haladás egyenlő a törvényhozó szerv működésével.

A törvényhozó szerv és az ennek szolgálatában levő végrehajtó szervek csak kis, s nem is a leglényegesebb részét ölelik

fel a társadalom élete ügyeinek. A társas együttlét legkezdetlegesebb csiráitól kezdve, fel egészen a modern államnak az állam-socialismushoz közlő hatásköréig mindig nagyobbak voltak jelentőségben azok a tevékenységek, eljárások és ügyek, melyeket a társadalom tagjainak önkéntes együttműködése hozott létre.

Az egyéni kezdeményezés, munka és törekvés, a társas önkéntes cooperatio a társadalmi organismus fejlődését hasonlíthatatlanul nagyobb mértékben mozdíthatja elő, mint az állam kényszerszavára alakult összműködés. A társadalom e szabad köreinek egyik legfőbb összefűzője, a közös célok kitűzésének leghatalmasabb eszköze a publicisztika.

De ezzel még nem merülnek ki a jelenségek ama körei, melyeket a tudományos publicisztikának fel kell ölelnie.

Az állami ügyek, az állami összműködés, a társadalmi ügyek s a társadalmi összműködés mellett még igen széles az a tér, melynek vizsgálata nem kevésbé fontos.

Mindazok a jelenségek, melyeket az emberek socialis együttléte létrehozott, a nyelv, a vallás, az erkölcs, a művészetek, a szokások, a babonák stb. stb. az összességre kiható jelentőséggel bírnak, ha látszólag individuális jellemvonást mutatnak is. Sőt nem szabad feledni, hogy ama socialis jelenségeknek, melyek nyilvánvalóan a közre kiható jelentőséggel bírnak, socialis fontossága aránytalanul kisebb, mint azoké, melyeknek szerepe látszólag merőben individuális.

Egy példa könnyen világossá teszi a helyzetet.

A törvényhozó hatalom működését, a kir. felségjogokat szabályozó törvényeknek a közre kiható fontossága első pillanatra nyilvánvaló, míg a táplálkozás, az öltözködés, az életrendre vonatkozó eljárások és berendezések csak individuális jelentőséggel látszanak bírni, holott egészen kétségtelen, hogy ezen látszólag csak egyéni fontosságú jelenségeknek socialis hordereje az előbb említetteket óriási mértékben felül múlja.

És a socialis jelenségek vizsgálói gyakran esnek abba a hibába, hogy bizonyos társas tünemények vizsgálatánál első sorban azoknak a közre való közvetlen hatását keresik, gyakran azokra olyant ráerőszakolnak, elfeledve, hogy első sorban épen az individuális hatásokat kellene vizsgálni, mert hisz a mi hatással van a társadalmi organismus alkotó elemeire, az hatással van *eo ipso* magára az organismusra is.

Még egy oka van annak, hogy a jelenségek eme köreinek társadalmi jelentősége elhomályosult a köztudatban. Ez az, hogy

eme jelenségek nagyobb részének alakulásában rendszeren a belátás kisebb foka működött közre és az ősi érzelmek sokkal nagyobb tömege öröklődött át, mint az állami életet s a társadalmi organismust közvetlenül érintő ügyekben, hol az elavult intézményeknek hasznavehetetlensége sokkal nyilvánvalóbb, mert károságuk gyorsabban érezhető.

Így a tudományos publicisztikának a jelenségek eme köreit nem kisebb figyelembe kell részesítenie, annál inkább, mert túlnyomóan érzelmi természetű az emberi cselekedeteket erősebben befolyásolják, mint az inkább racionalistikus természetű motívumok.

A publicisztika itt körvonalozott szerepe, természetesen nem mindenben felel meg tényleges szerepének, a mit jelenleg betölt. Itt inkább az lebegett szemünk előtt, hogy lehető hatásait számba vegyük.

Az a kérdés, mikor fogja a lehető legnagyobb hatását elérni, vagyis mily módszerek követése mellett fogja a társadalom tagjait az összesség ügyeiben a legalaposabban felvilágosítani s az emberek cselekedeteit a legintenzívebben determinálni?

A válasz nem lehet más, mint a következő: Oly mértékben, a mint a társadalom tagjai fejlődnek belátásukban, oly mértékben a mint intelligenciájuk erősödik, oly mértékben a mint távolabbi célok belátásának képessége és ezekért a hajlam a közelebb fekvőket, de kevésbé hasznosakat feláldozni fokozódik: a publicisztika annál erősebb eszköze lesz a köztudat felvilágosításának és irányításának, minél inkább veszi fel az egyes intelligenciák eme tulajdonságait, vagyis minél inkább *tudományossá* válik.

Bár az eddigiekből kitűnik, mégis a közfelfogás e tekintetben oly zavaros, hogy szükséges a *tudományos* szó fogalmának praecis meghatározása.

Mely eljárási mód, mely gondolkozás, mely elhatározás stb. nevezhető tudományosnak?

Csak az, mely megfelel az elme ama kiindulási pontjainak, azon módszereinek és működése ama formáinak, melyeknek betartása nélkül az igazság reményeivel biztató eredményekre jutni nem lehet.

S eme kiindulási pontok, módszerek és agyműködésformák a természettudományi kutatásban fejlődtek ki, melynek eredményei olyan megingatathatlanok, hogy alaptételei a köztudatban össze vannak forrva az örök igazság, a valóság, a törvény fogalmával. A kiindulási pont itt a *causalitas törvénye* hogy ok

nélkül nem történik semmi s hogy minden oknak bizonyos, szigorúan meghatározható eredménye van s csakis ez lehet az eredménye. Az agy működésének említett módszerei és formái pedig abban foglalhatók össze, hogy számos esetnek különböző szempontból való szigorú megfigyelése után igyekszünk ama számos jelenség közös okát, mint törvényt megállapítani s mindig általánosabb törvényekre törekszünk, melyek a jelenségek mindig nagyobb köreit ölelik fel, míg a tudomány legteljesebb fokán eljutunk amaz utolsó törvényhez, mely az Univerzum minden jelenségének emberi agygyal felfogható utolsó okát nyújtja, melynek kifolyása és eredménye minden egyéb ok.

Emez utolsó alaptörvényből levont deductióknak aztán egyezni kell az egyes esetekből alkotott inductiók eredményeivel. Csakis ezen kettős feltétel tényleges fenforgása esetén tekinthető valami örök tudományos eredménynek.

A természettudományi kutatás training-je alatt kifejlődött alapsajátságai az emberi szellemnek *az általános causalitásról való szilárd meggyőződés, a szigorú megfigyelés*, mely a tekintély szavára nem ad, vegyen az bár magára égi, ceremonialis, kormányzati, katonai vagy egyéb alakot, *a szenvedélytelen kutatás, a türelem és a inasok jóhiszemű és tudományos alapon álló meggyőződésének tiszteletben tartása, az önerejébe vetett bizalom*, transcendentalis sanctiókat és célokat el nem ismerve, *a lehető legnagyobb egyéni s társadalmi földi boldogság megvalósítása iránti érzék és törekvés* stb., melyeket egyszóval tudományosaknak nevezhetünk, bizonyára nem kevésbé mozdították elő az emberi faj fejlődését, mint a természettudományok pozitív eredményei: azon törvények és eljárások felfedezései, melyek a *civilisatio* legnagyobb kincsei.

Ezek szerint tudományos az a publicisztika lesz, mely tudományosan fegyelmezett gondolkodásból ered, melynek legfőbb törekvése igazságok kutatása a társaséletben, mely a causalitas meggyőződésétől áthatva jól tudja, hogy az ép olyan teljességgel és kikerülhetetlenséggel uralkodik az emberi dolgokban, mint a mindenség egyéb jelenségeiben.

Tudományos az a publicisztika lesz, mely a napi eseményekben és jelenségekben nem elégszik meg azok conventionalis magyarázatával, egy, két vagy több ember akarására, ötletére vagy szeszélyére való visszavezetésével, hanem a távolabbi, a rejtett, az egyetemes okokat keresi.

Tudományos az a publicisztika lesz, mely a társadalom életének alaptörvényeiből kiindulva azok szempontjából mérlegeli és bírálja a jövő fejlődését, a haladás terveit és eljárásait, nem pedig a pártvezért elhatározások, club-intrikák vagy jogi constructiók perspectivájából.

És ebből a szempontból nincs előtte jelenség, mely kicsiny és jelentéktelen külseje daczára a tudományos megfontolás tárgyává méltó ne volna, és nincs előtte jelenség a rövidlátó szemlélődéstől és a civilizálatlan érzelmektől felfújt nagysága daczára, mely előtte kicsiny és jelentéktelen ne volna.

Az általános causalitas, az örök erő hatásának és működésének, a számtalan előző generációk felgyülemlett érzelmeinek és belátásainak, a gazdasági erők, a physiologiai és psychologiai törvények az emberi cselekedetekre és a társadalmi organismus életére való döntő hatásától áthatva, távol áll tőle az úgynevezett közéleti nagyságokra súlyt helyezni, jól tudván, hogy mily parányiak azok a socialis élet millió okainak áramlatában.

Tudományos lesz végre az a publicisztika, mely magát az államot és annak szerveit sem hajlandó utolsó okoknak tekinteni, jól tudván, hogy az nem önkényes alakulás, nem mesterséges csinálmány, hanem az is az egyetemes természet-törvények uralma alatt áll, mint minden más jelenség, hogy az állami actusok, különösen a törvényhozás csak látszólag tehet meg mindent, a mit akar, míg valójában a természet-törvények ellen való minden lépés ép oly keményen megbosszulja magát a társadalom életében, mint az egyesében.

Ezeket átlátva, távol fog állani tőle az államnak s a törvényhozásnak mindenhatóságot tulajdonítani s attól származtatni le minden társadalmi erőt és minden jogot, melyeket tehát az kénye-kedve szerint megszükhíthet vagy elvehet; ellenkezőleg a természet-tudományok, ethnographia és a történelem arról győzik meg, hogy az állam feladata és létjogosultsága épen a társadalmat alkotó egyesek egyenlő jogainak minél teljesebb védelme és épségben tartása.

Az állami törvényhozásnak — így néhány száz embernek — mindenhatóságát hirdetni, előtte ép oly nevetséges és az emberi szellem nem kisebb aberratiója, mint azoké a koroké, melyekben az isteni eredetű királyok mindenhatósága előtt borultak földre emberek, nem merve, szentségtörésnek tartva az államfő hatalmi köre felett még gondolkodni is. És ez az utolsó jelenség, melyet kiemeltünk, egyszersmind magyarázatát nyújtja annak is, hogy

napjaink publicisztikája nagy részben mért oly kevésbé tudományos s a fejlődés a tudomány irányában miért oly lassú.

Oka ennek a világnak anthropomorph felfogása. Kezdve a kezdetleges emberen, mely tökéletlenül kifejlődött agyánál fogva a szellemvilágot az emberi tulajdonságok analógiájára megalkotta és az emberihez hasonló erőkkel felruházott lények *akaratával* magyarázta meg a külvilág összes jelenségeit, melyeket másképp felfogni nem tudott, át az emberiség egész életén, melyben csak fokról-fokra szorult ki ez a felfogás a természettudományok fejlődésével karöltve és azoknak arányában, fel egészen a letűnő természettudományinak elnevezett század végéig, a világnak ez az emberi mintára való felfogása még most is tart s nem is kis téren: az emberi dolgokban és viszonylatokban. Kézzelel fogható tényekkel úgy a hogy meggyőzve a törvényszerűség uralmáról a mindenség anyagi részében, az emberi szellem, gondolat és érzés világában azt elismerni vonakodik s előítéleteivel, nem eléggé kifejlődött ítélő és vizsgáló képességével nem lévén képes e tér jelenségeiben, melyek a dolog természeténél fogva sokkal és sokkal komplikáltabbak mint az u. n. természettudományiak, a törvényszerűség, az általános causalitas *szárait* felfedezni, úgy mint primitív ősei, a legkönnyebb megoldásokhoz nyúl, isteni akaratra, majd később emberi elhatározásokra, mint végokokra vezet vissza az eseményeket. Vagy az u. n. művelt emberek gyakran hallható vélekedései, hogy pl. egyházpolitikai törvényeinket a Tiszák Szapáry-ellenes coup-ja idézte elő, vagy hogy a francia forradalmat ezek meg ezek az udvari celszövények, a reformációt a Luther személyes hiúsága stb. stb. nem épen olyan végtelenül naivak-e, mint kezdetleges őseik meggyőződése, kik betegségeiket, vadászeredményeiket, álmaikat s napi életük egyéb eseményeit a túlvilági szellemek működésére, akaratára vezették vissza?

Hogy a tudományos publicisztika egyedül képes igaz okait adni társas életünk jelenségeinek, míg a régibb értelemben vett publicisztika azoknak csak felületes s ál-okait adja: az a fentebbiekből elég világos. Ebben a tudományos publicisztika annyira különbözik a nem tudományostól, mint a királyok csatáit zengő kronologikus, vagy a diplomáciai intrikákat nyomozó u. n. pragmatikus történelem, különbözik a legújabb kor néhány (bizony még nagyon kevés számú) sociologikus történeti munkájától.

De hogy a tudományos publicisztika hatásaiban is mennyire felül áll a közönségesen, hogy mennyivel fontosabb, vagyis

mennyivel hasznosabb az emberiségre: ezt talán sokan nem fogják átlátni az első pillanatra, mert még mindig igen kevés azoknak a száma, kikben él a meggyőződés, hogy az igazság — nagyban és egészben — mindenkor együtt jár az emberiségre haszonnal.

De egy analógia talán itt is világosságra segít. A meddig az emberek a természet jelenségeit anthropomorph magyarázatokkal kísérték, nem tudtak felettük uralomra jutni, hasznukat nem vették, ellenkezőleg az a felfogás teljesen kiszolgáltatta őket a természet erőinek. Csak abban a mértékben tudtak velük megküzdeni, ellenük védekezni s később őket saját javukra kihasználni, a mely mértékben mindinkább rationalis magyarázatokra jutottak, el addig a fokig, míg ama jelenségek tökéletesen pontos, tudományos ismeretéhez értek, vagyis míg a törvényt, melyet azok uraltak, megállapították.

Ekkor szűnt meg a természet erőinek kegyetlen uralma s mint kezes háziállatok állottak az ember szolgálatába. így van ez a superorganikus életben is, az emberi szellem, érzések és gondolatok világában, bár kevésbé világosan látható is még jelenleg s bár tán soha olyan teljességgel itt el nem lesz érhető, mint ama tereken.

A míg az emberek magukat az istenség vak akarata alatt állóknak hitték, a míg egy isteni eredetű lény hatalmát korlátlanoknak és változhatatlannak ismerték el maguk fölött: sorsuk javításának, életük tűrhetőbbé tételének semmi lehetősége nem volt. Védtelenek voltak mint a folyó áradásai, az ég villámai ellen, melyeket a bosszúálló szellem haragjának tulajdonítottak.

A javítás lehetősége, az élet boldogságának fokozása abban a mértékben állott be, a mely mértékben az emberek a társadalmi ügyekben uralkodó törvényszerűséget felismerték. Még pedig nemcsak direct értelemben, hogy e törvényszerűségnek közvetlen hasznát vették, mint a balesetekben uralkodó törvényszerűség őket a biztosítás intézményéhez vezette, hanem indirect értelemben is : nőtt a hajlam, meggyőződés és bátorság sorsukat javítani; sorsukat, mely nem az istenség, nem a király, nem egy oligarchia, nem egyes emberek kegyétől, akaratától, vagy személyétől függ.

S a haladás e téren is folyamatban van.

A társadalmi tudományok fejlődésétől még igen sok várható itt.

Ha sikerülni fog nagyobb praecisitással meghatározni bizonyos intézmények, bizonyos szokások, bizonyos társadalmi felfogások törvényeit, azok összefüggését és kölcsönhatásait: a társadalmi cselekvés, helyesebben az egyes a társadalmat illető eljárásai kitűzésére is megbízható iránytűt nyerünk.

Ez az a fogalom, melyet mi a tudományos publicisztika jelentőségéről s feladatairól alkotunk s az olvasó abban a helyzetben lesz, hogy í

hasznosabb, a *Survival of the fittest*.

Nem áltatjuk magunkat azzal, hogy a haladás processusában ez az írói munkásság elsőrendű. Az embereket aránytalanul nagyobb mértékben vezetik a szükség, a közvetlen tapasztalatok, mint olvasmányaik.

De a *tudományos publicisztika* sem kicsinylendő ok a haladás ezernyi erői között, sőt jelentősége egyre gyarapszik a műveltség fejlődésével s a tudomány haladásával.

Vajha a mi munkánk is részét, hacsak parányi részét képezhetné a jövő *Magyarország* és az *emberiség* haladását mozgó erőknek. Vajha közelebb hozhatnók embertársainkat, hacsak egy porszemnyivel is, amaz igazság belátásához s átéréséhez, a mit annak a kiválasztott embernek, kinek nevével kezdjük lapunkat, látnoki szemei felfedeztek:

»No one can be perfectly free, till all are free; no one can be perfectly moral, till all are moral; no one can be perfectly happy, till all are happy.«

»Senki sem lehet addig tökéletesen szabad, míg mindenki nem szabad; senki sem lehet addig tökéletesen erkölcsös, míg mindenki nem erkölcsös; senki sem lehet addig tökéletesen boldog, míg mindenki nem boldog.«

Dr. Jászi Oszkár.